

“Honderden keren probeerden de Walen ons ervan te overtuigen dat er geen Vlamingen meer waren...”

De ‘zaak-Buisset’ en de Duitse oorlogspropaganda (1914-1915)

BRUNO YAMMINE

De ‘zaak-Buisset’ is in de geschiedenis van de Duitse *Flamenpolitik* en van het ontluikende activisme in de loop der jaren uitgegroeid tot een ware ‘klassieker’ in het genre. Tijdens de zomer van 1915 werd bekend dat de Henegouwse volksvertegenwoordiger Emile Buisset (1866-1925) zich via een brief tot generaal-gouverneur Von Bissing gewend had. Uit die brief zou ook duidelijk worden dat Buisset al in 1914 aan de eerste gouverneur-generaal van het bezette België, Colmar von der Goltz, gevraagd had de taalwetten af te schaffen. De zaak had een groot belang voor de ontwikkeling van het activisme. Met dit artikel zullen we pogen om de casus te situeren binnen de bredere Duitse oorlogspropaganda die er in de lente en zomer van 1915 voor zorgde dat het activisme op grotere schaal doorbrak.

DE ZAAK-BUISSET IN DE HISTORIOGRAFIE

Zowel Willemsen (1958 en 1969), Elias (1969), Buning (1971), Lamberty (1971), Schepens (1973), Van Herreweghen (1973) als Van Haegendoren (1984) stelden dat Buisset in het najaar van 1914 om de uitsluiting van het Nederlands vroeg bij de bezettingsautoriteiten.¹ Tegen deze heersende consensus in de ‘klassieke’ geschiedschrijving van de Vlaamse beweging, keerde Lode Wils zich in 1974 door

1. A.W. Willemsen, *Het Vlaams-nationalisme 1914-1940*, Groningen, 1958, pp. 7-8; A.W. Willemsen, *Het Vlaams-nationalisme: de geschiedenis van de jaren 1914-1940*, Utrecht, 1969, p. 34; H.J. Elias, *Vijfentwintig Jaar Vlaamse Beweging, I*, Antwerpen, 1969, p. 30, voetnoot 32; L. Buning, Jong-Vlaanderen de Von Bissing-Hogeschool, in: *Het Pennoen*, jg. 21, 1971, nr. 5, p. 9; L. Buning, Meer licht op de Von Ziegesars, in: *Wetenschappelijke Tijdingen*, jg. 32, 1973, nr. 6, kol. 310-318; M. Lamberty, *De Vlaamse Opstanding, Vol. 2*, Leuven, 1971, p. 17; L. Schepens, *Activisme*, in: *Encyclopedie van de Vlaamse Beweging (EVB)*, Tielt, 1973, p. 57; A. Van Herreweghen, *Bijdragen tot de studie van het Vlaamse aktivisme. 2 : Aktivisme in Brussel 1914-1918*, KULeuven, onuitgegeven licentiaatsverhandeling, 1973, p. 14; M. Van Haegendoren, *Het activisme op de kentering der tijden*, Antwerpen, 1984, p. 23.

Emile Buisset, s.d. [(c) Coll. Archives de la ville de Charleroi & Institut Destrée]

het verhaal als een Duitse propagandafabel af te doen.² Wils' visie werd meteen heftig bestreden, als zijnde "simplistisch" en "partijdig".³ Laten we eerst een blik werpen op de vooroorlogse activiteiten van Buisset.

EMILE BUISSET OP DE BRES VOOR DE 'WAALSE ZAAK' (1903-1913)⁴

De advocaat Emile Buisset was vanaf september 1904 schepen voor de liberalen in Charleroi. Van dan af zetelde hij ook als volksvertegenwoordiger. Vanaf 1900 schreef hij verschillende artikels tegen de Vlaamse beweging. N.a.v. het Waals Congres van 1912, waaraan hij zou deelnemen, bereidde hij een project voor van bestuurlijke scheiding.⁵ In 1913 publiceerde hij het artikel *le français, langue officielle de la Belgique* in *Le Revue de Belgique*. Volgens Buisset ijverden de Vlaamsgezinden voor een eentalig Vlaanderen en een tweetalig Wallonië. Dat achtte hij strijdig met de etnografische en historische realiteit en een aanslag op de Belgische Grondwet, die van het Frans de officiële nationale taal gemaakt had. Waar Wallonië eentalig was, was Vlaanderen, volgens Buisset, sedert bijna acht eeuwen tweetalig.

Het Vlaams was volgens de auteur versnipperd over lokale dialecten, waaraan de massa trouw bleef en vormde vanuit literair oogpunt geen eenheidstaal. In 1830 had het Nationaal Congres overigens een elegante oplossing gevonden voor het talenvraagstuk. Het Frans werd de officiële taal van België, terwijl de rechten van het Vlaams en het Duits, d.m.v. vertalingen, op dezelfde voet kwamen te staan. Hierop berustte artikel 23 van de Grondwet dat de taalvrijheid garandeerde en die enkel door de wet liet regelen in bestuurshandelingen en in gerechtszaken. Meer bepaald bestreed Buisset zo de 'flamingantische interpretatie' van de Gelijkheidswet (1898), de wet waardoor Belgische wetten zowel in het Nederlands als in het Frans bekrachtigd en afgekondigd. Uit die 'interpretatie' moest blijken dat

2. De historicus loochende niet het contact van Buisset met Von der Goltz in 1914, maar wees erop dat dit over militaire kwesties ging en niet over linguistico-constitutionele toestanden. Wils beklemtoonde het belang van een brief die Buisset in 1915 aan Von Bissing gericht had. Daarin had Buisset zich *terloops* laten ontvallen dat de bezetter het Nederlands vóór het Frans plaatste in zijn bekendmakingen. Op basis van een lezing van een Duits rapport trok Wils de conclusie dat de Duitsers in 1915 ontdekten welke munt ze konden slaan uit die brief. Want volgens Wils had Buisset in 1913 in *De Revue de Bruxelles* [sic] al gepleit voor een terugkeer naar de Franse eentaligheid van België, zoals in 1830. Dat Buisset blijkens zijn brief bij Von Bissing gehoor hoopte te vinden *zoals bij diens voorganger* was volgens de historicus koren op de Duitse propagandamolen. L. Wils, *Flamenpolitik en aktivisme*, Leuven, 1974, pp. 34-36.
3. J. Brans, *Was de heropening van de Gentse Universiteit in 1916 een Duits initiatief?*, in: *De Vlaamse Beweging tijdens de Eerste Wereldoorlog, Mededelingen van het congres van 24 november 1974 aan de KU Leuven*, Leuven, 1974, p. 32, voetnoot 2; L. Buning, Wils (Lode). *Flamenpolitik en Aktivisme*, in: *Belgisch Tijdschrift voor Nieuwste Geschiedenis (BTNG)*, vol. 53, 1975, nr. 3, pp. 966-967.
4. Voor wat volgt, zie P. Delforge, *Buisset, Emile*, in: P. Delforge, P. Destatte & M. Libon (red.), *Encyclopédie du Mouvement wallon, Tome I*, Charleroi, 2000, pp. 208-209; P. Delforge, *La Wallonie et la Première Guerre mondiale: pour une histoire de la séparation administrative*, Namur, 2008, pp. 26-31.
5. P. Delforge, *La Wallonie et la Première Guerre mondiale [...]*, p. 45.

alleen het Nederlands in sommige documenten gebruikt moest worden. Naar hij stelde, vereiste de wet dat ten minste de Franse tekst vóór de Nederlandse vertaling kwam. Zijn opstel besloot hij met: “*je me hâte de conclure... la langue officielle de la Belgique est le français. Et elle doit le rester.*”⁶ In de historiografie heeft men uit de werken die slechts deze zinsnede citeerden, afgeleid dat Buisset het herstel van een Franstalig België beoogde.⁷ Maar in zijn artikel had hij het principe van een tweetalig Vlaanderen en een eentalig Wallonië verdedigd.

Na de Vlaamsgezinden erop gewezen te hebben dat hun streven een gevaar vormde voor de eenheid van België, benadrukte hij het externe gevaar. Achter de flamingantische pogingen om taalkundige veroveringen te bewerkstellingen, zag hij immers een ‘teutoonse’ hand. Het streven naar taalwetten was in die optiek niet minder dan het voorspel van een volledige annexatie van België. Buisset wees erop dat de pangermanisten zich al sedert de jaren 1840 tot de Vlamingen richtten. Maar de laatste tijd voerden ze de druk nog méér op. De Duitsers moesten zich volgens de pangermanisten actief bemoeien met de Belgische taalstrijd. Een bewijs daarvoor vond hij in een artikel van de *Rheinisch-Westfälische Zeitung*: het dagblad van de Alduiter en ‘Vlaanderen-specialist’ Reismann-Grone, later een sleutelfiguur in de *Flamenpolitik*.⁸ Zijn blad had in juli 1913 n.a.v. de Gentse Wereldtentoonstelling opgeroepen tot een beter begrip van de Duitsers voor hun Vlaamse ‘rasgenoten’, o.a. door in Vlaanderen geen Frans, maar Nederlands of (zelfs een) Duits (dialect) te spreken. De Vlamingen moesten immers door de Duitsers gesteund worden in ‘hun’ strijd tegen de Franse ervvijand.⁹ Buisset becommentarieerde: “*Les pangermanistes*

6. E. Buisset, *Le Français, langue officielle de la Belgique*, in: *Revue de Belgique*, september 1913, pp. 939-948 en 954.
7. L. Wils, *Flamenpolitik [...]*, p. 36; J. Brans, *Was de heropening van de Gentse Universiteit in 1916 een Duits initiatief [...]*, p. 32, voetnoot 2.
8. Theodor Reismann-Grone (1863-1949) speelde een belangrijke rol bij de oprichting van het Alldeutscher Verband (ADV) in 1894 en agiteerde in de jaren 1890 binnen die organisatie voor toenadering met de Vlaamse beweging. In 1898 stichtte hij – met goedkeuring van het Verband – het tijdschrift *Germania*. In 1897 stuurde het ADV Reismanns *Denkschrift* naar Buitenlandse Zaken op. Daarin stond o.a. dat een Duits Vlaanderen Nederland binnen de Duitse invloedssfeer zou brengen. In 1912 verkreeg hij contact met de top van Duitse marine. Daar pleitte hij voor een vernietiging van België. Na het uitbreken van de oorlog wendde hij zich al in november 1914 tot de onderstaatssecretaris van de Rijkskanselarij met suggesties voor een *Flamenpolitik*. Op 4 december 1914 richtte hij zich rechtstreeks tot Bethmann-Hollweg. Op 14 december 1914 ging hij naar Brussel. Daar zocht hij contact op met Haller von Ziegesar (infra). Zo verkreeg Reismann-Grone het door hem gewenste onderhoud met de gouverneur-generaal Von Bissing. In dat onderhoud vertelde die laatste hem dat België wellicht ontruimd moest worden, maar vernietigd diende te worden door een beroep te doen op de Vlamingen. B. De Corte, *Het tijdschrift Germania in het kadervan de Vlaams-Duitse betrekkingen (1898-1905)*, Leuven, 1982, passim; S. Frech, *Wegbereiter Hitlers? Theodor Reismann-Grone, Ein Völkischer Nationalist (1863-1949)*, Paderborn, 2009, passim; B. Yammine, *Drang nach Westen, de fundamente van de Duitse Flamenpolitik (1870-1914)*, Leuven, 2011, passim.
9. M.T. Bitsch, *La Belgique entre la France et l'Allemagne (1905-1914)*, Paris, 1994, pp. 308-315 voor

veulent aider leurs 'frères flamands'; ils les aiment, ils les aiment comme le loup, déguisé en mère-grand du conte familial, aimait le petit chaperon rouge. Et les flamingants, en haine de la culture française, risquent fort de travailler pour le roi de Prusse."¹⁰

CONTACTEN MET DE BEZETTER IN 1914

Op 25 augustus 1914 – dus zo'n twintig dagen na de Duitse inval – waren Buisset en Devreux, de burgemeester van Charleroi, in het kabinet van de Brusselse burgemeester komen vertellen dat er een gevecht tussen Fransen en Duitsers in Charleroi had plaatsgevonden en dat de stad (gedeeltelijk) in lichterlaaie stond.¹¹ Einde augustus 1914 zouden beiden in verband daarmee naar het bisschoppelijk paleis van Luik trekken, waar Von der Goltz tijdelijk resideerde.¹² Maar de Henegouwenars hadden meer zorgen. Een enorme hongersnood bedreigde immers hun stad en provincie. De Duitsers stelden dat ze door de Britse vlootblokkade niet konden instaan voor de voedselvoorziening van de bezette gebieden. Bovendien vorderden (of plunderden) Duitse troepen de Belgische voorraden. De hongerende bevolking was vaak aangewezen op loutere liefdadigheid. Op 1 september 1914 werd het Comité Central de Secours et d'Alimentation opgericht. Medio september richtte een Belgische delegatie zich tot de Amerikaanse filantroop Herbert Hoover. Diens bemiddeling leidde tot een compromis, waarbij de Britten (met veel tegenzin) toestemden in voedselleveringen, op voorwaarde dat die enkel naar de burgerbevolking gingen. In oktober 1914 reisde Francqui (van de Société Générale) naar Londen waar hij Hoover de leiding aanbood van wat de Commission for Relief in Belgium zou worden.¹³

de Franse inwerking op de Wereldtentoonstelling.

10. E. Buisset, *Le Français [...]*, pp. 939-940 en 948-952.
11. A. Vierset, *Mes souvenirs sur l'occupation allemande en Belgique*, Paris, 1932, p. 76
12. Door zijn op 30 juli 1914 begonnen dagboek zijn we erg goed geïnformeerd over het doen en laten van Von der Goltz. In de begindagen van augustus verbleef hij in de onwetendheid over zijn toekomst. Hij hield zich in afwachting van meer nieuws bezig met de oorlogsorganisatie van de Jungdeutschlandbund, een radicaal-nationalistische groep, opgericht in 1911, waar overigens ook Von Bissing rondliep, zie B. Yammine, *Drang nach Westen [...]*, pp. 232-233; zie ook C. Von der Goltz, *Denkwürdigkeiten*, Berlin, 1932, p. 335, voetnoot 2 "(...) Bissing ist auch nach Goltz' Tode [i.e. na april 1916] dessen Nachfolger in der Führung des Jungdeutschlandbundes geworden". Op 23 augustus ontving hij een telegram dat hem beval om de functie van gouverneur-generaal in België op te nemen. Die dag zelf ging het vanuit Berlijn per trein tot Aken. Op 26 augustus toog hij naar Luik. Van daar uit ging het op 28 augustus naar Namen en op 31 augustus naar het *Große Hauptquartier* in Luxemburg. Pas op 1 september bereikte hij Brussel. C. Von der Goltz, *Denkwürdigkeiten [...]*, pp. 345-352. De verwijzing naar de demarche van Buisset d.d. 25 augustus 1914 (zonder toelichting) vindt men in diens brief aan Von Bissing, opgenomen in de *Annales Parlementaires, 1919-1920*, pp. 660-661 (zitting van 17 maart 1920).
13. S. De Schaepdrijver, *De Grootte Oorlog: het Koninkrijk België tijdens de Eerste Wereldoorlog*, Amsterdam, 1998, pp. 107-109; O. Von der Lancken-Wakenitz, *Meine dreissig Dienstjahre 1888-1918: Potsdam, Paris, Brüssel*, Berlin, 1931, pp. 192-210.

Op 6 september 1914 hadden Buisset en Devreux van Von der Goltz bekomen dat de Duitse vorderingen van voedsel zouden stoppen.¹⁴ Blijkens een brief naar zijn vrouw, heeft Von der Goltz na zijn toegeving beloofd om ter plekke de toestand te gaan inspecteren.¹⁵ In Charleroi was de situatie medio oktober ronduit dramatisch. Op 13 oktober informeerde Verwaltungschef dr. Von Sandt, de civiele gouverneur van Brussel, Buisset en Devreux dat de Duitsers enkel voedselvoorraden hadden voor hun mensen. Het advies werd gegeven om naar Nederland te gaan, maar ook daar vonden ze geen steun. Dan maar het Kanaal over. Op 23 oktober was het tweetal in Londen aangekomen. Daar richtten ze zich, in de hoedanigheid van vertegenwoordigers van het Belgian National Relief Committee, schriftelijk tot de Britse autoriteiten voor de gemeente Charleroi en de provincie Henegouwen. Nadat ze in hun brief hadden gewezen op de dramatische hongersnood die 800 000 bewoners bedreigde, beantwoordde de Britse regering hun verzoek met de zending van 1000 ton levensmiddelen.¹⁶ Kortom, in de eerste twee oorlogsmaanden richtten Buisset en Devreux zich inderdaad een aantal malen tot de bezetter, maar dan louter om humanitaire redenen.

IN HET BRUSSELSE ACTIVISME

Volgens de oud-activist Faingnaert was het optreden van Buisset bij Von der Goltz, dat hij in zijn propagandaboek uit 1932 liefst zesmaal vermeldde – zij het niet altijd in dezelfde bewoordingen – de aanleiding voor het Brusselse activisme.¹⁷ Faingnaert beschreef hoe Vlaamsgezinden enkele dagen na de bezetting van Brussel (op 20 augustus 1914) samenkwamen in het Vlaams Huis.¹⁸ Daar zouden ze elkaar een paar

14. *An American epic. Introduction. The relief of Belgium and Northern France. (1914-1930)*, Chicago, 1959, p. 7.
15. Voor de brief d.d. 7 september 1914, waarin Von der Goltz aan zijn vrouw schreef dat hij op 9 september naar Charleroi zou gaan (“*wo eine Hungersnot drohte, und ich habe aushelfen müssen*”), cf. C. Von der Goltz, *Denkwürdigkeiten [...]*, pp. 372-373. Over de vergadering van de lokale burgemeesters met generaal-gouvernement waaruit de actie op 6 september voortkwam, cf. T.B. Kittredge, *The history of the Commission for Relief in Belgium (1914-1917)*, New York, 1915, p. 22.
16. *An American epic [...]*, pp. 7-8; 800.000 people fed by Charity, in: *Daily Call*, 26 oktober 1914, p. 1; [zonder titel], in: *New York Times*, 24 oktober 1914, p. 1; Hongersnood in de streek van Charleroi, in: *De Nieuwe Koerier*, tweede blad, 31 oktober 1914, p. 2.
17. Over de bewering als zou Buisset in 1914 geageerd hebben tegen het Nederlands naast het Frans en het Duits, zie A.L. Faingnaert, *Verraad of Zelfverdediging? Bijdragen tot de geschiedenis van den strijd voor de zelfstandigheid van Vlaanderen tijdens den oorlog van 1914-1918*, Antwerpen, 1932, pp. 23, 36 en 192-193 (de enige keer dat de brief van 1915 ter sprake kwam); voor de bewering over het afschaffen van de Gelijkheidswet, zie pp. 40-41; Voor de overige beweringen, zie pp. 72-73, 178, 193 en 316-317. Het woordgebruik “*bewerende dat het Frans de enige officiële taal in België is*”, vinden we terug op pp. 23 en 46. De verwijzing naar “*oorlogswoekeeraars*” en het “*onbeschaamd handel drijven*” vindt men op pp. 23 en 40-41. Later zullen we zien dat deze bewoordingen ontleend zijn aan naoorlogse brochures.
18. Voor wat volgt, A.L. Faingnaert, *Verraad of Zelfverdediging? [...]*, pp. 24-52, 72-73, 178, 192-193 en 316-317.

maal per week getroffen hebben. Het voornaamste punt van bespreking was, volgens de schrijver, de toekomst van het Vlaamse volk. Naar hij verhaalde, tekenden zich “al dadelijk” drie richtingen af: de loyalen (onvoorwaardelijk Belgischgezinden), een “middengroep” van “voorwaardelijk loyalen” en “diegenen die in hun hart al met België gebroken hadden”. Die laatste groep was zagezegd opgezweept door beweringen als zou België voor de Latijnse cultuur tegen het barbaarse Germanendom strijden. Werd er fel geredetwist, dan vonden de “anti-Vlaamse uitlatingen” in de Franstalige pers wel algemene afkeuring. Op 9 oktober 1914 werd de val van Antwerpen bij het groepje bekend. Nadat hij relaas daarover had gedaan, schreef Faingnaert: “Het eerste wantrouwen der ‘loyalen’ tegenover de anderen werd gewekt, toen advocaat Willem Thelen kwam vertellen, dat Buisset en andere Walen zich tot de generaal-gouverneur, veldmaarschalk Von der Goltz, hadden gewend om te protesteren tegen het gebruik van het Nederlands naast het Duits en het Frans, op de mededelingen van het Duits bestuur, bewerende dat het Frans de enige officiële taal in België was.” Willem Thelen¹⁹, een geboren Nederlander, was rechtskundig raadsman van tal van Nederlanders in Brussel en moest in het begin van de oorlog vaak op de Kommandantur de belangen van zijn klanten behartigen.

Sedert dat incident zouden de ‘radicalen’ “langs een omweg” het Duits bestuur voorlichten en documenteren aangaande “het talenvraagstuk en het Germaans element” in België. De Brusselse atheneumleraar Haller von Ziegesar²⁰, die “meerdere Duitse verwanten had”, zorgde daar wel voor. Op een andere bladzijde vernoemde Faingnaert “Von Ziegesar, Mr. W. Thelen en Dr. Jozef De Decker”. Die waren al “onmiddellijk” na de stap van Buisset in actie geschoten. Het tijdstip van die demarche vermeldde Faingnaert niet, wel dat het “intussen” geweten was dat op 24 oktober in Gent het radicaal-activistische Jong-Vlaanderen gesticht was. Op maandag 16 november kwam, volgens Faingnaert, August Vermeylen dan langs en omdat die zich zeer Belgischgezind zou getoond hebben, ontstond een felle redetwist. Dat incident zou volgens de auteur de definitieve breuk tot gevolg hebben. Alweer

19. De advocaat Willem Thelen (1870-1958) was van 1898 tot 1905 medewerker aan *Germania*. Daarin schreef hij o.a. over de Boerenoorlog en een vrij lange reeks over IJsland. (B. Yammine, *Drang nach Westen [...]*, p. 166). Hij was ook nog voorzitter van het ANV-Brussel. Zie over Thelen ook F. Van Cauwelaert, R. De Schryver (red.), *Gedenkschriften over Vlaamse Beweging en Belgische politiek. Uit het archief van Frans Van Cauwelaert, 1*, Antwerpen, 1971, p. 223, voetnoot 57 en A. Van Herreweghen, *Bijdragen [...]*, p. 14, voetnoot 1.
20. Joseph Leonard Haller von Ziegesar (1864-1945) voegde zich bij de flamingantenkring rondom Frans Reinhard en Maurits Jossen, leidende figuren in het Nationaal Vlaams Verbond (° 1891). Bij de gemeenteraadsverkiezingen van 27 mei 1906 behoorde Haller ook tot de kandidaten van de Vlaamse Volkspartij. L. Buning, Meer licht op de Von Ziegesars [...], kol. 310-317. Als hoofdredacteur van *Germania* toonde hij zich bijzonder anti-Engels, bleek hij het sociaal-darwinisme niet ongenegen en ijverde hij voor de Zuid-Afrikaanse zaak. Het tijdschrift boette tijdens zijn redactionele leiding aan kwaliteit in en werd een stuurloos schip, B. Yammine, *Drang nach Westen [...]*, pp. 137-204.

rakelde Faingnaert het incident-Buisset op. Niet alleen wilde die de Gelijkheidswet van 1898 afschaffen, maar ook het feit dat “*Waalse en Fransgezinde oorlogswoekeraars op schaamteloze wijze handel dreven met de vijand*” was ontoelaatbaar. Op 24 november 1914 overleed Lodewijk De Raet, die door Faingnaert als een soort pre-activist werd opgehemeld.²¹ Vijf dagen later verscheen het eerste nummer van de *Gazet van Brussel*. Dat blad deed zich voor als flamingantisch, maar stond in werkelijkheid onder de verborgen leiding van een Duitse ambtenaar, de tolk dr. Riedt.²² Het werd bovendien maandelijks door Duits geld gefinancierd, terwijl de bezettende overheid een drukpers ter beschikking stelde.²³ Haller von Ziegesar was één van de stichters.²⁴ Hij had van 1901 tot 1905 het Duits-Vlaamse propagandatijdschrift *Germania* (1898-1905) geleid. Dat deed zich ook voor als een flamingantisch blad en werd eveneens met Duits geld gefinancierd. Zijn ervaring zal beslist goed van pas gekomen zijn.²⁵

Begin december 1914 volgde Von Bissing Von der Goltz op. Naar Faingnaert verhaalde, werd die onmiddellijk na zijn ambtsaanvaarding op de hoogte gebracht van de gisting die werd teweeggebracht in bepaalde Vlaamse kringen door het optreden van de Waalse volksvertegenwoordiger bij zijn voorganger. “*Aldra*” werd vernomen dat Haller von Ziegesar reeds voeling had met de Politische Abteilung en dat hij af en toe bij de generaal-gouverneur uitgenodigd werd om verdere inlichtingen nopens de Vlaamse beweging te verstrekken.²⁶ Naast Haller roerde nog een andere Duitser zich: de Beier Pius Dirr.²⁷ Naar de auteur verhaalde had die van

21. Op verzoek van Max Lamberty (een neef van De Raet) was een levensloop van De Raet in het boek opgenomen. Hij had Faingnaert de nodige gegevens verstrekt en hem per brief verzocht om “*straks – bij de verschijning van het boek – ongenoemd te mogen blijven. Wij hebben genoeg geleden onder de naoorlogse jaren, zoals gijzelf*”. L. Buning, Nieuw licht op het Brusselse activisme, in: *Wetenschappelijke Tijdingen*, jg. 38, 1979, nr. 2, kol. 92. (Zie voor het bewuste stuk A.L. Faingnaert, *Levensschets van Lodewijk De Raet*, in: A.L. Faingnaert, *Verraad [...]*, pp. 46-52.)
22. L. Wils, *Flamenpolitik [...]*, p. 85; L. Wils, *Frans Van Cauwelaert en de Barst in België (1910-1919)*, Antwerpen, 2001, p. 152; L. Wils, *Honderd Jaar Vlaamse Beweging, II, Geschiedenis van het Davidsfonds (1914-1936)*, Leuven, 1985, p. 26. [Ligue nationale pour l'unité belge], *Les archives du conseil de Flandre (Raad van Vlaanderen)*, Brussel, 1928, p. 362.
23. M. Amara & H. Roland, *Gouverner en Belgique occupée. Oscar von der Lancken-Wakenitz - Rapports d'activité 1915-1918*, Bruxelles, 2004, pp. 79 en 94.
24. L. Wils, *Flamenpolitik [...]*, p. 81.
25. Zijn halfzuster tekende af en toe portretten bij artikels over bekende figuren uit de geschiedenis uit de Vlaamse beweging. A. Van Herreweghen, *Bijdragen [...]*, p. 96. Faingnaert vertelde dus geen onwaarheid wanneer hij het had over de rol van Hallers “*verwanten*”.
26. “*Aldra*” is hier dus relatief. Von Bissing werd einde november 1914 aangesteld en nam begin december zijn functie op. De Politische Abteilung werd pas in februari 1915 opgericht. Passages als deze bewijzen de chronologische onbetrouwbaarheid van het werk van Faingnaert.
27. Pius Dirr (1875-1943) raakte in oktober 1914 gewond aan het westelijk front. Tijdens zijn herstel in Kortrijk onderhield hij zich met enkele flaminganten over het Vlaamse vraagstuk. Einde november 1914 schreef hij een *Denkschrift* naar de Beierse minister-president Hertling met daarin de suggestie om de Vlaamse openbare mening in Duitse zin te beïnvloeden. Via Hertling kwam

Colmar von der Goltz. Foto op cover van *Generalfeldmarschall Colmar Freiherr Von der Goltz. Das Lebensbild eines großen Soldaten*, Göttingen, 1960. [ADV N, VB 6871]

Haller vernomen dat “*sommige Vlamingen*”, in navolging van Buisset, niet beter wensten dan dat het Duitse bestuur volkomen op de hoogte van de taalstrijd in België werd gebracht.

Het is een raadsel hoe er vanaf augustus 1914 een ‘groepsvorming’ kan plaatsgehad hebben op basis van de houding tegenover een ‘anti-Vlaamse hetze’, die pas einde 1914 door de Duitse bezetter zou uitgevonden worden. De erg sporadische antiflamingantische speldenprikken in de Franstalige vluchtelingenpers aangaande de val van Antwerpen, dateerden van oktober en november 1914.²⁸ Omtrent het incident met Buisset in 1914 wordt door Faingnaert geen datering gegeven, maar uit de tekst kan men afleiden dat Thelen einde oktober of begin november 1914 zou gezegd hebben dat er *iets* gaande was. Onmiddellijk nadien zouden de Vlaamsgezinden in actie geschoten zijn, vooral via Haller von Ziegesar. Welnu, die laatste zou pas op 8 november 1914 in Brussel aankomen.²⁹ De contacten van hem, Dirr en de geboren Nederlanders Lambrichts³⁰ en Thelen met de bezettende overheid vonden in het najaar van 1914 plaats. Opmerkelijk is trouwens dat de drie enige Belgen die in de maanden november en december 1914 voor collaboratie gewonnen werden – Emiel Van Bergen (voor wat de *Gazet van Brussel* betrof), Jozef De Decker en Frans Bogaerts (infra) – door Faingnaert *niet* in zijn oorspronkelijke groepsindeling opgenomen werden.³¹ Het lijkt ons dat niet de Vlaamsgezinden het initiatief namen, maar dat er op hun werd ingewerkt.

Die agitatie gebeurde onder andere via Hans-Friedrich Blunck die in 1915 het gerucht over de Waalse hetze tegen het Nederlands op grote schaal zou rondstrooien door de publicatie van *Belgien und die niederdeutsche Frage*. Blunck was sedert einde september 1914 werkzaam in de Kommandantur.³² Daar vervulde hij

het stuk op het Auswärtiges Amt terecht, van waaruit het einde december naar Brussel verzonden werd. Hij stuurde ook nog een *Denkschrift* naar kroonprins Rupprecht van Beieren m.b.t. de propaganda die in België gevoerd kon worden. Dat stuk kreeg hij terug met de vraag zich naar Brussel te begeven. Daar onderhield hij zich persoonlijk met Von Bissing op 24 december 1914. B. Yammine, *Drang nach Westen [...]*, pp. 293-294.

28. L. Wils, *Flamenpolitik [...]*, pp. 45-51.

29. L. Buning, *Meer licht [...]*, kol. 317-320.

30. Jacob Lambrichts (1873-1951) was een uitgetreden kloosterling die van Nederlands-Limburg naar Brussel verhuisd was. Daar werd hij leraar aan het Koninklijk Atheneum in Elsene. Hij engageerde zich tijdens de oorlog in het activisme, o.a. door zijn contacten met de Politische Abteilung, als stichter van de katholieke kring Vrij Vlaanderen (1916) en als lid van de Raad van Vlaanderen (1917). In 1918 vluchtte hij naar Berlijn, een aantal jaren nadien ging hij in Nederland wonen, A. Van Herreweghen, *Bijdragen [...]*, pp. 136-137.

31. Voor Emiel Van Bergen, zie L. Wils, *Flamenpolitik [...]*, pp. 81-82.

32. “*Wir wissen’s ja: Die, die dich zuerst in ganz Belgien an die deutsche Regierung drängten, waren Wallonen. Haben sie nicht in Brüssel viel hundert Mal versucht uns zu überzeugen, es gebe keine Vlamen mehr. Haben sie nicht überall unter dem Sand das verhaßte Dietsch wieder auszulöschen versucht, nur weil’s jetzt leichter beim Gesetz vorbeiglitt*”, H.F. Blunck, *Belgien und die niederdeutsche Frage*, Jena, 1915, p. 20. Hans-Friedrich Blunck (1888-1961), interesseerde zich al

de rol van justitie-officier en die van verbindingsman met Vlaamse kringen. Op 22 november leerde hij Justizianwalt Frits Norden – een geboren Duitser die in België leefde – kennen en door diens interventie de liberale flamingant Frans Bogaerts. Norden en Bogaerts traden einde 1914 als ‘bemiddelaars’ op tussen de bezetter en de Brusselse flaminganten.³³ Nog belangrijker is het activeren van de kring rond het Alduitse tijdschrift *Germania* door de bezettende overheid. Thelen was net als Haller een oud-medewerker aan het blad. Hetzelfde gold voor oud-boerenagitor Max Robert Gerstenhauer. Vanaf januari 1915 zou die als perscensor in Antwerpen *Het Vlaamsche Nieuws* – de tegenhanger van de *Gazet van Brussel* – patroneren. In juni 1915 wist hij August Borms tot collaboratie over te halen.³⁴ Als we aannemen dat Thelen in 1914 al de naam van Buisset heeft laten vallen, mogen we niet uit het oog verliezen dat die in 1913 de Alduitsers in het algemeen en het dagblad van Reismann-Grone – de financier van *Germania* en een persoonlijke vriend van Haller – in het bijzonder had aangevallen. De prikkelende uitwerking daarvan tegen de persoon van Buisset laat zich dan raden.

Door de Duitse *Tätigkeitsberichte* weten we dat in de periode van februari tot april 1915 in het gouvernement-generaal (d.i. in heel België minus West-Vlaanderen, Oost-Vlaanderen en het grootste deel van Henegouwen) nog steeds geen Vlamingen waren komen aankloppen om hun taalgierven te uiten, hetgeen Faingnaerts stelling ontkracht. Wél voerde de bezettende macht op dat moment al ‘Vlaamsvriendelijke’ maatregelen uit: een ‘strikte’ toepassing van de taalwetten in het staats- en vrij onderwijs bijvoorbeeld of de vernederlandsing van het postwezen. Maar vooral: het scheppen van een netwerk van ‘vertrouwensmannen’ om die geleidelijk aan in heel het Vlaamse land te doen infiltreren. Het doel daarvan was om onopvallend voor pro-Duitse propaganda te zorgen. Voorts moesten de pogingen om zélf contacten te leggen met leiders van Vlaamse organisaties, alsook met schrijvers,

van kindsbeen af voor het Nederduits, werd in zijn jeugd beïnvloed door het racistische *Die Grundlagen des 19. Jahrhunderts* van H.S. Chamberlain, studeerde rechten en was geïnteresseerd in de ‘volkerenkunde’. In 1912 werd hij lid van de hoofdzakelijk literair geïntereerde Quickborn (L. Buning, *De Quickborn en Vlaanderen, I*, in: *Wetenschappelijke Tijdingen*, jg. 35, 1976, nr. 2, kol. 94-95), waar anderzijds ook Alduitsers als Fritz Bley, Franz Fromme en Conrad Borchling toe behoorden (B. Yammine, *Drang nach Westen [...]*, pp. 320-324). In mei 1918 werd hij perscensor in Brugge. Na de oorlog bleef hij betrekkingen met Vlaanderen en Nederland onderhouden. In de jaren 1930 was hij een overtuigd nazi en ook tijdens WO II behield hij via de DeVlag zijn interesse voor de Vlaamse beweging, W. Dolderer, *Blunck, Hans F.*, in: *Nieuwe Encyclopedie van de Vlaamse Beweging (NEVB)*, Tielt, 1998, pp. 516-517. Zie voor de activiteiten van deze persoon in 1914 ook W. Dolderer, *Deutscher Imperialismus und belgischer nationalitätenkonflikt, Die Rezeption der Flamenfrage in der deutschen Öffentlichkeit und deutsch-flämische Kontakte (1890-1920)*, Melsungen, 1989, inzonderheid pp. 45-47 en 111-120.

33. W. Dolderer, *Deutscher Imperialismus [...]*, pp. 45-46. Faingnaert geeft aan dat Haller von Ziegessar, Lambrechts en Bogaerts “na de stap van Buisset” het Duits bestuur nopens de Vlaamse beweging documenteerden, A.L. Faingnaert, *Verraad [...]*, p. 209.

34. B. Yammine, *Drang nach Westen [...]*, pp. 301-302 en 306-307.

journalisten en hoogwaardigheidsbekleders voortgezet worden. Blijkens de Duitse notulen haptten die nog niet toe in 1914.³⁵ Faingnaert schreef zelf bovendien dat de Brusselse Vlaamsgezinden zes maanden lang de Godsvrede eerbiedigd hadden.³⁶ Hoe valt dit te rijmen met een groep die 'onmiddellijk' in actie schoot? Hoe dan ook, in Brussel was de *Flamenpolitik* al onder Von der Goltz begonnen. Vrijwel zeker is dat er toen al geruchten werden rondgestrooid over Waalse kuiperijen, net zoals de bezetter van de daken schreeuwde dat België al vóór de oorlog heulde met het Verenigd Koninkrijk en – vooral – dat er een anti-Vlaamse hetze aan de gang was.³⁷ Mogelijk is de naam van Buisset toen al gevallen. We zagen dat hij enkele keren op de Kommandantur langskwam. Dat zal 'vertrouwensman' Thelen misschien niet ontgaan zijn.³⁸

35. M. Amara & H. Roland, *Gouverner en Belgique occupée [...]*, p. 66. L. Wils, *Honderd Jaar Vlaamse Beweging, II [...]*, pp. 23-24, voetnoot 10.
36. Faingnaert had die opmerking gemaakt naar aanleiding van een strooibrief uit februari 1915 tegen zogezegde anti-Vlaamse aanvallen van de "antinationale partij" van franskiljons. Daarin lezen we: "Alle rechtgeaarde Belgen zullen met verontwaardiging met ons verzet aantekenen tegen die hatelijke kuiperijen [van franskiljons], die de eer der Vlamingen krenken en tweedracht zaaien tussen Vlamingen en Walen" en "Vlaanderen neemt roemrijk deel aan de verdediging van België", A.L. Faingnaert, *Verraad of Zelfverdediging [...]*, pp. 169-173. De door ons onderstreepte stukken duiden de Belgisch-patriottische passages in de strooibrief aan. Na zes maanden *Flamenpolitik* hadden de Brusselse Vlaamsgezinden dus op een heel voorzichtige manier de Godsvrede doorbroken, wat de stelling van Faingnaert nog verder ondermijnt. Het stuk werd verspreid via de *Gazet van Brussel* op 19 februari 1915 (L. Wils, *Flamenpolitik [...]*, p. 79) en enkele dagen later door het eveneens door de Duitsers gefinancierde en gestichte *De Vlaamsche Post* in Gent (zie Binnenland, Een Vlaamsch Manifest, in: *De Vlaamsche Post*, 21 februari 1915, p. 3). De tekst was opgesteld door Maurits Josson en Frans Reinhard, de man die volgens Faingnaert al in augustus 1914 gebroken had met de Belgische staatsidee. Maurits Josson (1855-1926) was een advocaat die tot de liberale vleugel van het Brusselse flamingantisme behoorde. Hij richtte in 1892 de Vlaamse Volkspartij op en zou er verscheidene malen kandidaat voor zijn. Josson trok van 1899 tot 1901 naar Zuid-Afrika, waar hij aan de kant van de Boeren vocht. Net als Frans Reinhard werkte hij mee aan het tijdschrift *Germania*, waar hij zich liet kennen door een hevige gallofobie. Tijdens Wereldoorlog I zou hij nog lid worden van de Raad van Vlaanderen, zie M. De Metsenaere, *Josson, Maurits*, in: *NEVB [...]*, pp. 1595-1596. Frans Reinhard (1850-1921) was van dezelfde generatie dan Josson. Hij werkte als ambtenaar in Brussel en was daar actief in de liberale vleugel van de Vlaamse beweging. Reinhard agiteerde voor de Boeren (o.a. door geldinzamelacties voor Zuid-Afrika). Tijdens Wereldoorlog I stichtte hij samen met Josson de Vlaamsche Landsbond (1916). Na de oorlog week hij uit naar Nederland, het land waar zijn vrouw van afkomstig was, M. De Metsenaere, *Reinhard, Frans*, in: *NEVB [...]*, pp. 2575-2576. Zie ook B. Yamine, *De Flamenpolitik, breuk of continuïteit in de Duitse politiek? Nieuw licht op het tijdschrift "Germania"*, in: *Wetenschappelijke tijdingen*, jg. 68, 2009, nr. 3, pp. 214-263.
37. In oktober en november 1914 maakte de *Norddeutsche Allgemeine Zeitung* de zgn. *Conventions Anglo-Belges* bekend, die moesten bewijzen dat België al vóór de oorlog met Engeland heulde. Faingnaert vermeldde die ook in zijn werk, zie B. Yamine, *Drang nach Westen [...]*, pp. 299-300. Het pro-Duitse effect daarvan op iemand als Josson, die tijdens de Boerenoorlog tegen het Verenigd Koninkrijk gevochten had, was vermoedelijk groot. Dat gevoel werd beslist nog versterkt door zijn gallofobie (in 1913 had Josson nog het boek *Frankrijk, de eeuwenoude vijand van Vlaanderen en Wallonië* uitgegeven).
38. In deze lezing van de feiten wordt het ook begrijpelijker waarom er "het eerste wantrouwen

DUITSE PROPAGANDA IN NEDERLAND EN BELGIË

Duitsland voerde zijn *Flamenpolitik* ook via Nederland uit. Tenslotte was de *Flamenpolitik* ook een middel om dat land op termijn binnen de Duitse invloedssfeer te krijgen. Wellicht werden de Duitsers ook aangezet om via Nederland forsier te ageren om tactische redenen. Zo schreef de militaire attaché Renner in 's Gravenhage op 8 augustus 1915 naar Berlijn dat in België de *Flamenpolitik* een "*schwieriges Kapitel*" was geworden, omdat men er de hand van de Duitse propaganda achter vermoedde. Voorzichtigheid was dus geboden. Maar hij voegde aan zijn schrijven toe: "*Sie [het 'Vlaamse vraagstuk'] ist an sich immer ein dankbares Thema in Holland gewesen*".³⁹ Hoe dan ook werd in mei 1915 de meerderheid van de aandelen van het loyaal-Belgische blad *De Vlaamsche Stem* door Derk Hoek⁴⁰ en Carel Gerretson opgekocht. Twee Nederlanders, die ook Duitse agenten waren. Het blad was twee maanden eerder door de Brusselse socialist Albéric Deswarte gesticht en ook Frans Van Cauwelaert publiceerde er af en toe in. Maar Deswarte was financieel in moeilijke papieren geraakt. Daar had het Keizerrijk handig gebruik van gemaakt. Aan het verworven meerderheidsaandeel van Gerretson en Hoek zaten uiteraard voorwaarden verbonden, waarvan het doorbreken van de Godsvrede de belangrijkste was.

Gerretson was uit op een infiltratie van het loyalistische kamp, om de Vlaamsgezinden te doen breken met België. Daarvoor had hij een 'loyauteitstheorie' ontwikkeld. Die hield in dat de Vlamingen wel voor België streden, maar dan moest de regering aan de Vlaamse eisen tegemoetkomen. Welnu, ook al wou de regering dit doen, dan nog was dit juridisch niet mogelijk, aangezien het parlement – dat in oorlogstijd niet samenkomt – wetten stemt.⁴¹ De voorwaardelijke loyaliteit impliceerde dus in elk geval op termijn een breuk met de regering. Uiteraard was die hele theorie een schijnmanoeuvre. Zoals Gerretson zelf het aan de Duitsers meldde, was de loyaliteit "*bombast*" en het uiteindelijke doel de vernietiging van België.⁴²

der 'loyalen' tegenover de anderen [wie dat ook mogen zijn, zo behoorde tot die groep volgens Faingnaert ook Albéric Deswarte, wiens loyaliteit tot medio 1915 onbesproken was, infra] *werd gewekt*" bij de actie van Thelen. Als die, in de hoedanigheid van Duitse vertrouwensman, geruchten over 'de Walen' in het algemeen en – misschien – over Buisset in het bijzonder was komen rondstrooien om de Godsvrede te doorbreken, spreekt het voor zich dat die actie argwaan opwekte bij Vlaamsgezinden.

39. C. Smit (red.), *Bescheiden betreffende de Buitenlandse Politiek van Nederland (1848-1919), Derde Periode (1899-1919), Zevende Deel, Buitenlandse Bronnen (1914-1917)*, 's-Gravenhage, 1971, pp. 20-21 (R.G.P. 137, 12).
40. Derk Hoek (1887-1976) sloot als student vriendschap met Gerretson. Tijdens de eerste oorlogsm maanden trok hij door Vlaanderen, een ervaring die hij later te boek zou stellen. In een ander schrijven van hem (*Vlaanderen en de Belgische kwestie*, Den Haag, 1915) pleitte hij voor Vlaams zelfbestuur. Zie R. De Schryver, *Hoek, Derk G.*, in: *NEVB [...]*, pp. 1452-1453.
41. D. Vanacker, *Het activistisch avontuur*, Gent, 2006, p. 59.
42. L. Wils, *Van Clovis tot Di Rupo*, Antwerpen, 2005, p. 196.

De koerswijziging van *De Vlaamsche Stem* zorgde voor de nodige deining binnen de redactie van het blad. Begin juli 1915 probeerde Van Cauwelaert tijdens een vergadering van redacteuren, medewerkers en beheerders van het blad de plooiën glad te strijken. Er werd beslist om een manifest op te stellen waarin de gehechtheid aan België bevestigd zou worden. Twaalf dagen later was dat schrijven, dat ook als een zet moet gezien worden om het kamp-Gerretson te isoleren, afgewerkt.⁴³

Ondertussen had in bezet België op 13 april 1915 de liberaal Louis Franck zich tot Von Bissing gewend.⁴⁴ Hij beklagde zich over het feit dat Waalse gevangenen die op hetzelfde moment als Vlamingen in hechtenis werden genomen, nog steeds in Duitsland vastgehouden werden en eiste een gelijke behandeling. Zijn brief werd in de *Nieuwe Rotterdamse Courant* van 13 juli 1915 opgenomen.⁴⁵ Toevallig (?) stond op de dag van de publicatie van Franck's brief op dezelfde bladzijde van het Nederlandse blad een aankondiging van "een belangrijke verklaring" die binnenkort zou verschijnen en ondertekend was door "bekende Vlaamse leiders" [lees: de groep-

43. L. Wils, *Frans Van Cauwelaert [...]*, pp. 156-159. A.W. Willemsen, *Het Vlaams-nationalisme [...]*, 1958, p. 12, voetnoot 1 vermeldde slechts dat het blad door financiële steun van Nederlandse zijde – in 1969 vermeldde hij de naam van Gerretson – in de handen van de 'radicalen' bleef. (A.W. Willemsen, *Het Vlaams-nationalisme [...]*, 1969, p. 38). Elias schreef, in dezelfde lijn, H.J. Elias, *Vijfentwintig Jaar [...]*, p. 37. Vermoedelijk namen Willemsen en Elias de redenering van Jacob over die in 1920 meldde dat *De Vlaamsche Stem* "dankzij de onbekrompen financiële steun" van Gerretson de intrige om het blad in het vaarwater van regeringskringen te krijgen, mislukt was, zie A. Jacob, *De Vlaamsche Stem*, Antwerpen, 1920, p. 16. Elias verwees in *Vijfentwintig Jaar [...]*, p. 33, voetnoot 4 naar dit werk, vgl. A.W. Willemsen, *Het Vlaams-nationalisme [...]*, 1969, p. 38, voetnoot 1. Alleszins werd hun stelling niet afgetoetst aan Rudiger [= A. Wullus], *Flamenpolitik. Suprême espoir allemand de domination en Belgique. D'après les documents de la 'Section Politique' du gouvernement général, du Grand Quartier Allemand et de la IVe Armée allemande*, s.l., 1921, pp. 210-211. Die benadrukte veel sterker de invloed en strekking van Gerretson ("Un homme de réserve hollandais, (...) germanophile, mais surtout antibelge parce que francophobe secrétaire de M. Savornin Lohmann, chef des 'Chrétien Historiques' [Net als de minister-president Cort van der Linden en de ARP-voorman Abraham Kuyper was inderdaad ook oud-minister De Savornin Lohmann, de *Flamenpolitik* welgenegen. Wils geeft aan dat hij de Groot-Nederlandse initiatieven "patroneerde", zie L. Wils, *Van Clovis [...]*, p. 196], *parvint à rassembler entre ses mains 60 p.c. des actions du journal (...)*".
44. Over de datum bestaat er geen zekerheid. Volgens de *Gazet van Brussel* ging het om 13 april 1915; Mertens schreef dat de brief dateerde van februari 1915. J. Mertens, Louis Franck in het verzet tijdens de Eerste Wereldoorlog, in: *BTNG*, jg. 22, 1978, nr. 5, p. 406. Of het nu februari of april was, het schrijven ging alleszins aan dat van Buisset vooraf.
45. Vlaamsch in België, in: *Nieuwe Rotterdamse Courant*, Avondblad B, 13 juli 1915, p. 5. In zijn aanklacht was Franck niet onoprecht geweest. De discriminerende behandeling van krijgsgevangenen was inderdaad een onderdeel geweest van de Duitse *Flamenpolitik* en dat al vanaf december 1914. De Antwerpse liberaal was een vurig tegenstander van de *Flamenpolitik*. Zo zou hij persoonlijk protesteren tegen de Von Bissing-universiteit (1916) en de administratieve scheiding van België (1917). In Antwerpen saboteerde hij op 3 februari 1918 de verkiezing van de activistische 'verkiezingen' voor de Raad van Vlaanderen. Hij zou er uiteindelijk voor gedepoteerd worden. J. Mertens, Louis Franck in het verzet tijdens de Eerste Wereldoorlog, in: *BTNG*, jg. 22, 1977, nr. 4, pp. 331-346 en J. Mertens, Louis Franck, in: *BTNG*, jg. 22, 1977, nr. 5, pp. 399-418.

Van Cauwelaert]. Bekend werd gemaakt dat de ondergetekenden alle taalstrijd-discussies afkeurden, niets te maken wilden hebben met “Duitse werktuigen” zoals *De Vlaamsche Post*, Duitse “voordelen op taalgebied” voor de Vlamingen afkeurden en de Godsvrede wilden bewaren.⁴⁶ De Duitse overheid schoot toen in actie, zeker ook omdat het Nederlandse blad eveneens in bezet België toegelaten was.⁴⁷

Nog vóór de publicatie van het manifest, op 18 juli 1915, zond de Politische Abteilung een ‘rechtzetting’ naar de *Nieuwe Rotterdamse Courant* n.a.v. de brief van Franck. Gesteld werd o.a. dat Von Bissing het gemeentebestuur in Antwerpen geantwoord had dat er geen redelijke grond bestond voor de stelling dat het Duitse bestuur Walen benadeelde.⁴⁸ Op 21 juli 1915 publiceerde de Politische Abteilung hetzelfde stuk in de *Gazet van Brussel*.⁴⁹ Die datum was geen toeval, niet alleen o.w.v. de Belgische nationale feestdag, maar ook omdat het manifest van de groep Van Cauwelaert die dag in *De Vlaamsche Stem* en in de *Nieuwe Rotterdamse Courant* gepubliceerd was.⁵⁰

Frans Van Cauwelaert was in Nederland wekenlang bezig geweest met het aanleggen van een dossier waardoor het Duits complot tegen *De Vlaamsche Stem* ontmaskerd moest worden. Hij eiste ten slotte een samenroeping van de algemene vergadering van het blad. Doel was om Gerretson en zijn clan te verplichten zich uit *De Vlaamsche Stem* terug te trekken. De Nederlander bleef zo’n bijeenkomst verdagen, waardoor de krant naar hartelust verder propaganda kon voeren. Dat dreef de tegenstellingen in de vluchtelingenpers immers op de spits. De begrijpelijke irritatie die de Belgisch-loyalen daarin uitdrukten, bevestigde de cirkelredenering: er was een anti-Vlaamse hetze aan de gang! Op 16 augustus 1915 braken de loyalen met de groep rond Gerretson. Na die breuk werden Antoon Jacob en René De Clercq de hoofdredacteurs van het blad. In die omstandigheden was het natuurlijk onmogelijk voor laatsgenoemde om aan te blijven als leraar van de Belgische school in Amsterdam. In oktober 1915 werd hij ontslagen en Jacob van de lijst van kandidaat-leraren geschrapt. Nog méér koren op de Duitse propagandamolen dus: de twee waren “gebroodroofd” vanwege hun Vlaamsgezindheid.⁵¹

46. Vlaamsch in België, in: *Nieuwe Rotterdamse Courant*, Avondblad B, 13 juli 1915, p. 5.
47. M. Amara & H. Roland, *Gouverner en Belgique Occupée [...]*, p. 92.
48. Van Belgische zijde, in: *Nieuwe Rotterdamse Courant*, Ochtendblad B, 20 juli 1915, p. 6.
49. Een Brief van M. Louis Franck, De brief van M. Louis Franck toegelicht, in: *Gazet van Brussel*, 21 juli 1915, p. 1.
50. Dit Vlaams manifest dat de *Flamenpolitik* scherp veroordeelde, was ondertekend door Frans Van Cauwelaert, Arthur Buysse, Cyriel Buysse, Julius Hoste jr., Albéric Deswarte, Leo Van Puyvelde, Léonce Ducatillion en André De Ridder. Vlaamsch Manifest, in: *Nieuwe Rotterdamse Courant*, Ochtendblad B, 21 juli 1915, p. 5. Het manifest pretendeerde niet alleen te spreken voor de Vlaamsgezinden in het buitenland, maar ook voor zij die in België de vrijheid misten om in het openbaar hun mening te uiten. De ondertekenaars streefden naar een vrij en onafhankelijk België, de Vlaamse strijd zou pas na de oorlog worden voortgezet. Vgl. ook L. Wils, *Frans Van Cauwelaert [...]*, pp. 135-137 en H.J. Elias, *Vijftienvintig Jaar [...]*, p. 36.
51. Ze werden voor het blok gesteld: of het blad moest gestaakt worden, of het moest overgelaten

Waren Jacob en De Clercq de martelaars van het activisme geworden, dan werd Buisset er de zondebok van. Om dat te begrijpen moeten we weten dat Franck in augustus 1915 de loyalistische flaminganten gesteund had, door de ondertekening van een Brussels Manifest, waarin eisen stonden die gelijklieden met het manifest van Van Cauwelaert.⁵² Von der Lancken noteerde in een *Tätigkeitsbericht* van 1 augustus 1915 dat een aantal parlamentsleden – hier ging het om de Brusselse groep – in stilte agiteerden tegen de *Flamenpolitik*.⁵³ Uit de Duitse rapporten blijkt dat de bezetter goed de synergie tussen de acties van de flamingantische loyalisten in België en die van de Amsterdamse groep – dus die van Van Cauwelaert – in Nederland begreep. Zijn optreden moet dan ook in dat kader gesitueerd worden.

Wat België betrof, had de Duitse propaganda inderdaad nog een pijl op haar boog. Immers, op 5 mei 1915 had Buisset zich, net als zijn partijgenoot Franck en om dezelfde reden tot Von Bissing gericht. In zijn schrijven, wees hij op het gerucht dat zich begon te verspreiden dat de Vlaamse bevolking gunstiger werd behandeld dan de Waalse. Vlaamse krijgsgevangenen werden vrijgelaten, terwijl de Waalse in gevangenschap bleven. Hun enige misdaad was blijkaar dat ze Franstalig waren. Buisset achtte het betreurenswaardig dat de Belgen die eeuwenlang samen geleden en gestreden hadden te scheiden door *materiële of intellectuele* voordelen aan één groep toe te kennen. Aan dat intellectuele aspect besteedde hij één zin: *“Depuis le début de l'occupation, la place prépondérante a été donnée à la langue flamande, malgré la conception constitutionnelle qui avait institué le français comme langue officielle du pays”*.

Vervolgens had Buisset er bij de tweede gouverneur-generaal op gewezen dat België wel degelijk één broederlijke en vrijheidslievende natie was en dat het dus ongepast ware dat het generaal-gouvernement die band tussen Vlamingen en Walen zou doorknippen. Buisset besloot zijn brief met de vaststelling dat toen Von der Goltz in België aangekomen was hij en Devreux met hem een onderhoud hadden. Hij had de toenmalige gouverneur-generaal gewezen op diverse desiderata die noodzakelijk waren om hun lijden te verlichten. Hun stem had toen bij hem een gunstige weerklank gevonden en Buisset twijfelde er geenszins aan dat ook Von Bissing aan *“deze irritante maatregelen”* een einde zou stellen.⁵⁴

worden aan de Belgisch-loyalen of die laatste groep zou zich terugtrekken. Het werd de derde optie. Al de dag nadien pleitte het blad voor een voorwaardelijk herstel van België. Op 17 september 1915 werd De Clercq door de regering voor de keuze gesteld: zich terugtrekken uit het pro-Duits blad of aftreden als leraar. Hij weigerde zijn medewerking aan het persorgaan op te zeggen, want Duits geld zat er volgens hem niet achter, L. Wils, *Frans Van Cauwelaert [...]*, pp. 160-164.

52. J. Mertens, Louis Franck in het verzet tijdens de Eerste Wereldoorlog [...], p. 408.

53. M. Amara & H. Roland, *Gouverner en Belgique Occupée [...]*, p. 92.

54. *Annales Parlementaires, 1919-1920*, pp. 660-661.

Zonder de brief te produceren, maakte de *Gazet van Brussel* er op 21 juli 1915 reeds een allusie op. Von Bissing was immers, zo schreef het blad, niet door de brief van Franck tot zijn opvattingen gekomen. Heel duidelijk bleek de Duitse houding immers al uit een antwoord dat “reeds vroeger” gegeven was op een “*dergelijk verzoek*”⁵⁵ [dus over het vraagstuk van de krijgsgevangenen] van Buisset.⁵⁶ De gouverneur-generaal had in zijn antwoord aan Buisset gemeld dat geruchten over de krijgsgevangenen steunden op agitatie van Franse of Belgische kranten. Maar de *Gazet van Brussel* had nog opgemerkt dat de mening van Buisset ook te maken had met “*de omstandigheid dat de Duitse regering in België bij haar kennisgeving ook de Nederlandse taal gebruikt, terwijl toch, naar zijn mening, het Frans de officiële taal van het land is*”. Oók de Nederlandse taal? Natuurlijk! De Duitse propaganda legde Buisset immers een pleidooi voor de afschaffing van het Nederlands in de mond. Indien de Duitsers “*ook*”, zo vervolgde het blad, het Nederlands gebruikten, dan berustte dit op de Belgische wetgeving en de Duitse overheden zouden op dit punt voortaan ook het wettelijk recht op gelijke behandeling van de Vlamingen werkelijk doorvoeren.⁵⁷

DE PROPAGANDAMOLEN DRAAIT VOORT

Na de zinspeling op Buisset in juli 1915, kon de geruchtenmolen meer dan een maand verder draaien. Want de *Gazet van Brussel* publiceerde pas op 27 augustus 1915 de brief van Buisset aan Von Bissing. In het begeleidende commentaarstuk van die dag heette het dat Buisset zelve het stuk, “*waarin hij te kennen geeft, dat het Frans de enige officiële taal in België is*”, had opgestuurd. Buisset zou de redactie voorts geschreven hebben dat het stuk in het Nederlands mocht opgenomen worden, maar dat de vertaling dan wel correct moest zijn. Buisset die zijn brief naar een openlijk collaborerend dagblad stuurde? Het lijkt ons een Duitse propagandaleugen. Wat dat betreft, was het blad niet aan zijn proefstuk toe.⁵⁸ Buisset had zijn brief in dezelfde maand zagezegd ook naar de Antwerpse pendant van de *Gazet van Brussel*, *Het Vlaamsche Nieuws*, opgestuurd, hetgeen ons vermoeden

55. Lees: over de krijgsgevangenen. De bewering van de *Gazet van Brussel* berustte op een onwaarheid: in werkelijkheid immers, was de brief van Franck vroeger dan die van Buisset verstuurd (cf. voetnoot 44).
56. In de *Nieuwe Rotterdamse Courant* sprak de P.A. niet over Buisset, wel over “*een Waals volksvertegenwoordiger*”.
57. De brief van M. Louis Franck toegelicht, in: *Gazet van Brussel*, 21 juli 1915, p. 1. Een *Tätigkeitsbericht* van 1 november 1915 vermeldt dat de *Flamenpolitik* op weerstand botste van Walen en ‘franskiljons’. De Vlaamse beweging was voor Duitsland het beste verweermiddel. Generaal Von Bissing had heel duidelijk aan Buisset laten verstaan dat de regering van het *Reich* ook in de toekomst aan het Vlaamse volksdeel zou geven wat het van rechte toekomst, zonder de bedoeling te hebben de Waalse bevolking in zijn vitale intellectuele en materiële noden te benadelen, M. Amara & H. Roland, *Gouverner en Belgique Occupée [...]*, pp. 147-148.
58. L. Wils, *Flamenpolitik [...]*, pp. 75-77.

nog versterkt.⁵⁹ De redactie stelde dat het niet haar gewoonte was oorkonden te vervalsen en publiceerde de brief netjes in de beide landstalen. Ze besloot dat er in het schrijven van de Waalse volksvertegenwoordiger genoeg te “*rapen*” viel, zonder toevlucht te moeten nemen tot oneerlijke middelen.⁶⁰ Wat er te *rapen* viel, werd al meteen duidelijk in de Nederlandse vertaling. Daarin waren enkele fragmenten suggestief in het vetjes aangeduid: de conceptie van het Frans als officiële taal van België en de demarche bij Von der Goltz in het begin van de bezetting om verschillende “*desiderata*” te formuleren.⁶¹

De volgende dag publiceerde het blad een commentaarstuk dat driekwart van de voorpagina innam. De brief werd zagezegd tot zijn “*essentie*” herleid. Wat was dan die essentie? Allereerst dat Buisset zich gebaseerd had op geruchten omtrent de ongelijke behandeling van krijgsgevangenen (waar voorts met geen woord meer over gerept werd) en vooral dat hij zagezegd gesteld had dat volgens de Grondwet het Frans de enige officiële taal van België was. Natuurlijk ook dat hij tijdens het begin van de bezetting – “*bijzonder haastig*” – al “*enige wenken*” aan Von der Goltz had gegeven.

De *Gazet van Brussel* meende te weten dat er zonder twijfel ook wenken op taalgebied waren. Dat bleek uit de gezindheid van Buisset én uit zijn brief aan Von Bissing. “*Het ijveren voor het Frans en tegen het Nederlands is bij hem een obsessie geworden.*” Hoe zulk een miskenning van de taal van de meerderheid der bevolking mogelijk was, veinsde de redactie niet te kunnen “*begrijpen*” tot ze een welbepaald citaat las. En dan werd het propagandaboek van Blunck uit de kast gehaald. Daaruit moest blijken dat de Walen honderden malen tegen het Vlaams hadden geagiteerd en gezegd hadden dat er geen Vlamingen meer waren.⁶² Buisset was uiteraard één van die Walen en zijn brief bewees dat. Het blad suggereerde dat Buisset van een “*gewaande onwetendheid*” van de Duitsers – de *Gazet van Brussel* had haar artikel van 21 juli 1915 in herinnering gebracht – gebruik had pogen te maken om gunsten voor de Franse taal te bekomen.

59. D. Luyckx, Adelfons Henderickx en het activisme in Antwerpen tijdens de Eerste Wereldoorlog (Tweede deel: in 1915), in: *Wetenschappelijke tijdingen*, jg. 55, 1996, nr. 2, p. 106. Naar Luyckx aangaf, had Buisset zijn brief op 4 maart 1915 geschreven, hetgeen niet klopt.

60. Een verzoek van M. Buisset, in: *Gazet van Brussel*, 27 augustus 1915, p. 1.

61. “*ondanks de grondwettelijke opvatting dat het Frans als officiële taal van ons land had ingesteld, ten tijde van zijn [Von der Goltz] aankomst*” en “*heb ik het gepast gevonden hem verschillende desiderata aan te wijzen*”. We vinden in de brief nog twee andere aanwijzingen dat Buisset in 1914 nooit over de afschaffing van het Nederlands gesproken heeft. Von der Goltz was hem, volgens de brief, tegemoetgekomen. Wat de nationaliteitenpolitiek betrof, zijn de Duitsers Buisset helemaal niét tegemoetgekomen, integendeel zelfs. Bovendien, waarom zou Buisset in een brief aan Von Bissing zijn eerdere ‘vraag’ om het Nederlands af te schaffen, afzakken naar een lauwer klagen over de plaatsing van de tekst?

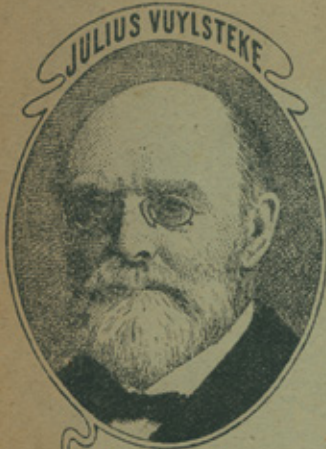
62. Toelichting van den Brief van M. Buisset, in: *Gazet van Brussel*, 28 augustus 1915, p. 1.

Maar het blad meende de ware toedracht te kennen. De volksvertegenwoordiger – een wallingantische Vlamingenhater – maakte deel uit van een breder anti-Vlaams complot. De vrienden van Buisset – de Harry's⁶³, Maeterlinck's (infra) enz. – beloofden de Vlamingen nog véél erger voor de toekomst! En dat alles binnen het kader van een Belgische staat, waar het Vlaamse volk al 84 jaar verdrukt werd en al die jaren alléén leed en streed (in tegenstelling tot wat Buisset beweerd had) en waar de "*Vlaamse nationaliteit met list en geweld*" uitgeroeid dreigde te worden. Daarom moesten de Vlamingen zich nu "*schrap zetten*". Het blad "*kende*" ook het verleden van Buisset en insinueerde dat Vlamingen niets konden voelen voor een België met een Grondwet naar zijn zin (dit was een insinuatie op zijn artikel uit 1913). Opmerkelijk is dat het blad ook meermaals appeleerde aan het Belgische patriotisme van de Vlaamsgezinden, door bijvoorbeeld te stellen: "*Zijn optreden werkt (...) als een koud stortbad op onze vurige vaderlandsliefde*".⁶⁴

De agitatie rond Buisset ging tijdens de hele oorlog verder. Robert Paul Oszwald, die op de Politische Abteilung in Brussel werkte, schreef nog in juli 1918 in het propagandabladd *Der Belfried* dat de Waalse sociaal-democraat (sic) Buisset op 15 maart 1915 (sic) een brief aan Von Bissing gericht had waarin hij erop wees dat het Frans de enige officiële taal van België was en dat hij het daarom onterecht achtte dat bekendmakingen van de bezetter ook (sic) in het Vlaams verschenen.⁶⁵ De gevolgen van dit soort propaganda hebben de ontwikkeling van het activisme bespoedigd en lagen volkomen in de lijn van de geruchten die van Duitse zijde werden rondgestrooid over een anti-Vlaamse perscampagne in de vluchtelingenpers, een fluistercampagne tegen alles wat Vlaams was, het aan Franstaligen toegeschreven schimpschrift *La Vérité sur la Capitulation d'Anvers* dat besloot met "*l'ère du flamingantisme est finie*"⁶⁶ enz. Een aantal Vlaamsgezinden traptten in de val omdat zij ervan overtuigd waren dat al die Duitse verzinsels op feiten berustten.

63. Volgens de liberaal Gerard Harry waren Vlamingen en Walen nu verbonden "*par ce prestigieux trait d'union antigermanique: la langue française*". Elias gaf later de woorden van Harry op een twijfelachtige wijze weer: een "*betoverend antigermaans verband van de Franse taal*" dat Vlamingen en Walen zou verbinden. Het artikel werkte o.a. als rode lap op een stier bij August Borms en werd handig door Duitse propagandisten verdraaid en uit de context gerukt. Elias heeft die uitdrukking zonder twijfel ontleend aan Faingnaert, waar we dezelfde bewoordingen terugvinden. Faingnaert heeft op zijn beurt de bewoordingen uit de brochure *Activisten* overgenomen, zie B. Yammine, *Drang nach Westen [...]*, pp. 282-284 en 417.
64. Toelichting van den Brief van M. Buisset, in: *Gazet van Brussel*, 28 augustus 1915, p. 1.
65. B. Driessen Ter Meulen [= R.P. Oszwald], Die flämische Bewegung während des Krieges, in: *Der Belfried*, jg. 3, 1918, dl. 1, p. 5.
66. B. Yammine, *Drang nach Westen [...]*, pp. 287-290.

Uitgave van het JULIUS VUYLSTEKE-FONDS N° II

ACTIVISTEN

1836-
1903

11

GENT
UITGEVERS- EN BOEKDRUKKERSHUIS
V. h. AD. HOSTE, N. V.
GALGENBERGSTRAAT, 21-23

1919

Cover van *Activisten*, Gent, 1919. [ADVN, VW 23.11]

OPBOUW VAN EEN MYTHE

De sleutel om de mythe rond Buisset te begrijpen, ligt in de manier waarop een deel van de Vlaamse beweging tijdens en na de oorlog de Duitse propaganda rond de persoon voor waarheid aannam. Nog geen drie maanden na de wapenstilstand werd het geval Buisset opnieuw opgerakeld, toen Julius Hoste jr. in *Het Laatste Nieuws* schreef dat Buisset de eerste Belg was die zich tot het Duitse bestuur wendde om te bekomen “dat het bezettend gezag alles uitsluitend in het Frans zou afhandelen”. Hoste, die geen activist was, meende dat er met twee maten en twee gewichten gemeten werd. Want als Buisset een Vlaming geweest was, zou hij volgens de liberaal niet meer in het parlement zetelen.⁶⁷ Datzelfde jaar verscheen het anti-activistische boekje *Activisten*, dat weliswaar de Vlaamse beweging wilde vrijpleiten van collaboratie. Ook daarin heette het dat Buisset “protesteerde bij [Von der Goltz], omdat het Duits bestuur, naast Duits en Frans ook Nederlands gebruikte, hoewel toch, naar hij beweerde, het Frans de enige officiële taal van het land is!”⁶⁸ Het werk beweerde dat die actie overeenstemde met de bewering van Blunck. Bovendien lezen we in dit liberaal-flamingantische propagandaboek ook dat sommige Walen uitsluitend aan het Waalse gedeelte van België dachten. Een afvaardiging van Waalse handelaars ging met Von Bissing spreken om diens sympathie te winnen.⁶⁹ Personen als Louis Franck gingen nochtans ook al onder Von der Goltz de commerciële belangen van hun regio verdedigen.⁷⁰ Maar dat waren Vlamingen en dus niet geschikt voor deze propaganda.

Ten slotte werd erop gewezen dat Buisset in zijn brief van 5 maart 1915 (sic) gesteld had dat het Nederlands in de berichten de voornaamste plaats bekleedde. Daarna volgde de activistische analyse: het Frans was volgens de Grondwet, zo Buisset, de officiële taal van België en al onder Von der Goltz had hij daarom trent wenken gegeven. Als verder bewijs voor al die intriges citeerde de brochure de tekst van de *Revue de Belgique* uit 1913, waarin de volksvertegenwoordiger beweerde zou hebben dat het Frans de ambtelijke taal van België moest blijven en alle voorrechten moest terugkrijgen die het in 1830 had.⁷¹

De Henegouwenaar bleef niet ongevoelig tegenover die beschuldigingen, wanneer ze van politieke tegenstanders kwamen. Tijdens de Kamerzitting van woensdag 17 maart 1920, vond Buisset het nodig om zijn brief van 5 mei 1915 openbaar te maken en toe te lichten. De volksvertegenwoordiger reageerde daarmee op de beschuldigingen van zijn katholieke tegenspeler Frans Van Cauwelaert. Die

67. J. Hoste, Twee maten en twee gewichten, in: *Het Laatste Nieuws*, 5/6 februari 1919, overgenomen onder dezelfde titel in *Neerlandia*, jg. 23, 1919, nr. 3, p. 40.

68. *Activisten*, Gent, 1919, p. 133.

69. *Activisten* [...], p. 133.

70. J. Mertens, Louis Franck [...], p. 342.

71. *Activisten* [...], p. 134.

had, in afwezigheid van Buisset, in de Kamer gesteld dat hij nog niet vergeten was dat Buisset Von der Goltz om de afschaffing van de Gelijkheidswet verzocht had. Buisset stelde dat de stelling van Van Cauwelaert niet op waarheid gestoeld was en dat laatstgenoemde zich ook niet de moeite getroost had om de werkelijke toedracht der feiten te onderzoeken. Nadat hij zijn brief uit 1915 had voorgelezen, meende hij dat Van Cauwelaert nu wel beter geïnformeerd was en ermee in zou stemmen dat de precieze tekst van de brief aan de Duitse bezetter niet strookte met de interpretatie die de katholieke voorman eraan meende te moeten geven.⁷² In zijn *Gedenkschriften* werd door Van Cauwelaert geen gewag gemaakt van de zaak-Buisset, maar wel nog verwezen naar de zogenaamde 'anti-Vlaamse hetze'.⁷³ We kunnen dus veronderstellen dat hij de uitleg van Buisset geloofde. Buisset kreeg het na de oorlog natuurlijk ook te verduren van oud-activisten zoals Faingnaert. Die was in 1919 naar Nederland gevlucht en was minstens sedert 1930 bezig met het schrijven van zijn opus magnum.⁷⁴ Nog dat jaar werd een artikel van zijn hand, dat verschenen was in het kader van een propagandawerk tegen het eeuwfeest van het Koninkrijk België, in een korte brochure uitgegeven.⁷⁵ Volgens Elias mag die verwaarloosd worden.⁷⁶

Die bewering is onterecht. De brochure laat ons immers toe meer te vertellen over de werkwijze van Faingnaert. In feite zijn zowel het artikel als de brochure een uiterst summier samenvatting van zijn boek. We leren eruit dat vele duizenden Vlamingen onmiddellijk gehoor gaven aan de oproep van koning Albert I op 5 augustus 1914 (*"Vlamingen, herinnert u de slag der Gulden Sporen"*). De Vlaamse pers stak de vaderlandslievende trompet. Ontelbare vrijwilligers meldden zich aan. Dan waren er *"de Vlaamsgezinden, die bij de koninklijke oproep ongelovig bleven en aan hun scepticisme uiting gaven"* – een prefiguratie van wat in zijn boek 'de radicalen' zouden worden. En al op 5 augustus 1914 had Faingnaert (in het Frans) gehoord dat de Belgen voor de Latijnse cultuur stredden. Woorden die Maeterlinck in min of meer dezelfde vorm pas maanden later (in december 1914) zou uitspreken in zijn

72. *Annales Parlementaires, 1919-1920*, pp. 660-661.

73. F. Van Cauwelaert, *Gedenkschriften [...]*, pp. 264-274 voor de eerste maanden van het activisme. De auteur schreef nochtans: *"De ontwikkeling ervan [i.e. van het activisme] [is] zichtbaar bevorderd geworden niet alleen door de dolzinnige en tevens perfide wijze op welke de anti-Vlaamsgezinden elke uiting van sympathie voor de Vlaamse taalbeweging en de leiders van deze beweging hebben verdacht of hatelijk gemaakt"* (p. 265). Van Cauwelaert geloofde dus schijnbaar wél nog in de 'anti-Vlaamse perscampagne'. Anderzijds meende hij in 1950 wel dat het pamflet *La Vérité* het werk van Duitse regeringsagenten kon geweest zijn, zie p. 219, voetnoot 41.

74. A.L. Faingnaert, *Enkele vluchtige aantekeningen uit het Vlaamsche aktivistische tijdperk, in: Vóór-1830-Na: een bundel opstellen en gedichten*, s.l., 1930, pp. 101-105; In voetnoot 1, p. 101 lezen we de aankondiging van zijn boek.

75. A.L. Faingnaert, *Verraad of zelfverdediging [...]*, passim.

76. H.J. Elias, *Vijfentwintig Jaar [...]*, p. 13, voetnoot 1.

pro-Belgische propagandarede in Milaan.⁷⁷ Volgens de auteur kwamen daar nog eens “*verschillende*” van een uitdagende Fransgezindheid getuigende artikelen uit de Franstalige pers bij. “*Het werd erger!*”, zo vervolgde hij. Waarop het verhaal van Buisset volgde die zich – en nu was er wel een chronologische duiding – “*reeds bij het begin der bezetting*” tot Von der Goltz had gewend.⁷⁸ Die datering is rechtstreeks aan de brief van Buisset uit 1915 ontleend.

Ondertussen weten we op welke basis Faingnaert zijn betoog heeft opgebouwd. De ongedateerde activistische brochure *Aan het Vlaamsche Volk!* volgt namelijk exact hetzelfde patroon als de tekst van Faingnaert: de koninklijke oproep, de Godsvrede, de “*ontelbare vrijwilligers*”, het loyalisme van de flaminganten, met daarin de letterlijke vermelding van alle bladen die Faingnaert óók had opgesomd. Dat schotschrift vervolgde met Belgen die strenden voor de Latijnse cultuur, een Franstalige lastercampagne, het fameuze “*après la guerre on ne parlera plus du Flamand*”.⁷⁹ Hieruit kunnen we besluiten dat het raamwerk waarbinnen Faingnaerts boek uit 1932 opgesteld was, enerzijds berustte op zijn (inaccurate) herinneringen, maar ook op activistische brochures, Duitse propaganda en zelfs op naoorlogse publicaties, zoals *Activisten*. Daaraan ontleende hij bijvoorbeeld de bewering aangaande de “*Waalse oorlogswokeraars*”, de datum “*maart*” 1915 en het woordgebruik over het Nederlands naast het Frans in aankondigingen (dat hij dan in 1914 situeerde).⁸⁰ De bewering over de vermeende interventie van Buisset in 1914 heeft Faingnaert ook gestoeld op latere informatie. Daar getuigen o.a. de herhaalde uitlatingen “*Frans als enige officiële taal van België*” en vooral het verhaal met de Duitse bekendmakingen die zowel Nederlandse, Franse als Duitse opschriften droegen van. Die vinden we louter in de brief van Buisset uit 1915 en – ten dele – in diens geschriften van 1913 terug. Dat soort *Hineininterpretierungen* werd wel als ‘herinneringen’ doorgegeven.

77. M. Maeterlinck, Pour la Belgique, in: *Le Figaro*, 2 december 1914, p. 1.

78. A.L. Faingnaert, *Enkele vluchtige aantekeningen [...]*, p. 101.

79. *Aan het Vlaamsche Volk!*, s.l., s.d., pp. 1-6 en 40; Deze brochure dient niet verward te worden met de gelijknamige brochure (Lier, 1917) waarin de activistische Raad van Vlaanderen zich voorstelde aan de bevolking (in die laatste brochure kwam het geval-Buisset overigens óók voor).

80. Zo vinden we in zijn werk als datering van de brief van Buisset de datum van 5 maart 1915 terug (A.L. Faingnaert, *Verraad of Zelfverdediging? [...]*, p. 193). Precies dezelfde en foutieve datering die in *Activisten* terug te vinden is (*Activisten*, Gent, 1919, p. 134).

BESLUIT

Faingnaerts geschiedvervalsing moet gezien worden binnen het kader van zijn gemoedstoestand: dat van een ter dood veroordeelde man die zijn leven en dat van zijn familie verwoest had. Dan wordt de aandrang om zichzelf (en dus het activisme) te rechtvaardigen zeer groot en is het aanlokkelijk om bijvoorbeeld De Raet een activist te noemen, nu die dood is en zich toch niet meer kan verdedigen. Maar vele latere historici steunden wél nogal kritiekloos op zijn werk, ook omdat ze het activisme wilden vergoelijken.

Tot op heden werd niet beklemtoond dat de fabel rond Buisset in een veel breder opzet kaderde. We wezen op de verbanden tussen de Duitse propagandistische activiteit in Brussel en in Nederland. Wat de bezetter in België en Nederland uitvoerde, waren twee zijden van dezelfde medaille: het streven naar een Groot-Nederlandse satellietstaat d.m.v. een *Flamenpolitik*. Die politiek was op haar beurt in werkelijkheid een continuïteit binnen de Duitse geopolitiek waarin Alduitsers sedert de jaren 1890 stelselmatig aan belang wonnen. Dat verklaart waarom mensen uit de *Germania*-kring in het Brusselse (en Antwerpse) activisme zo'n sleutelrol innamen. We kunnen alleszins gewagen van een opmerkelijk en dubbel succes van de Duitse propaganda in de zomer van 1915. Enerzijds werd in Nederland de Belgische loyauteit onder de Vlaamsgezinden gebroken en anderzijds werd de mythe over Buisset en 'andere Walen' die al in 1914 ageerden tegen het Vlaams meer kracht bijgezet, wat de tweespalt tussen de flaminganten in het bezette land zou verdiepen. De *Flamenpolitik* kwam blijkbaar op toerental. Aan het einde van dat jaar schakelde ze nog een versnelling hoger door de aankondiging op 31 december 1915 van de heropening en de vernederlandsing van de Gentse universiteit.

Buisset zelf heeft, ironisch genoeg, onbedoeld veel voor de propaganda gedaan van een deel van de beweging die hij bestreden had. Tussen de onjuiste beeldvorming en de werkelijkheid gaapt echter een kloof die enkel door een Duitse mythe kan opgevuld worden.

Bruno Yammine (°1980), historicus, publiceerde in 2011 het boek *Drang Nach Westen. De fundamenten van de Duitse Flamenpolitik* (Leuven, 2011), een herwerkte en aangevulde versie van zijn proefschrift waarop hij in 2010 aan de KULeuven doctoreerde.